

de eerste zes maanden van '45 stierven er bijna tweemaal zoveel mensen als er geboren werden. Cijfers voor alle residenties op Java en Madoera zijn slechts bekend voor de jaren '43 en '44. De cijfers van Batavia extrapolierend, kwam in mei '46 een statisticus in het *Economisch Weekblad voor Nederlands-Indië*¹ tot de conclusie dat er, 'zonder rekening te houden met de . . . Javaanse dwangarbeiders, door de Japanners weggevoerd', op Java en Madoera in '43 een sterfte-overschot was geweest van honderdtwintigduizend zielen, in '44 van achthonderddertenduizend, in '45 van ca. anderhalf miljoen – bij elkaar ca. tweemiljoentweehonderdvijftigduizend zielen, waarbij men de nog buiten Java omgekomen *romoesja*'s (op zijn minst tweehonderdduizend) moet optellen.

Een schatting van ca. twee-en-een-half miljoen omgekomenen lijkt van de goede orde van grootte. Dat cijfer moet men betrekken op een totale bevolking van tegen de vijftig miljoen zielen.²

★

Geen wonder was het dat de vergelijking tussen de omstandigheden die men ten tijde van het Nederlands bewind had gekend, en die welke zich onder het Japanse gingen voordoen, spoedig ten nadele van de Japanners uitviel. Op veruit de meeste nationalistische kregen de Japanners in '42 vat en ook delen van de Indonesische jeugd lieten zich toen (en later) winnen door de Japanse parolen, maar 'de gewone *kampong*-bevolking van oudere leeftijd bleef hier vrijwel ongevoelig voor', aldus een *Nippon*-werker die in '42 'vele malen' de stads-*kampongs* van Batavia introk 'teneinde de stemming van de bevolking te peilen . . . De voornaamste klachten waren die betreffende gebrek aan voeding en kleding.'³ In '42 al! In april '43 viel het het Japanse militaire bestuur in Bandoeng op dat de stadsbevolking geen enthousiasme toonde bij de viering van Hirohito's verjaardag.⁴ Zes maanden later, in oktober '43, kreeg Bouwer in dezelfde plaats een

¹ Jaargang XII, no. 8 (4 mei 1946), p. 43. ² Van diegenen die in krankzinnigengestichten werden verpleegd, zijn, schijnt het, veruit de meesten omgekomen: zij kregen nog minder te eten dan de gevangenisbewoners. Van één gesticht bij Pekalongan (Midden-Java) is bekend dat van de vierduizend verpleegden slechts negenhonderd in leven bleven. ³ O. Peltzer: 'De Japanse bezetting tot 16 december 1944' (30 aug. 1946), p. 3 (IC). ⁴ Japans militair bestuur Bandoeng: Maandrapport over april 1943, p. 1 (ARA, Alg. Secr., Eerste Zending, XXVI, 17).